

TIJORAT BANKLARDA KOMPLAENS-NAZORATINI TADBIQ ETISH ZARURIYATI

Ulashvayev Shohruh Abdivaxobovich

Toshkent davlat iqtisodiyot instituti tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10863724>

ARTICLE INFO

Received: 17th March 2024

Accepted: 19th March 2024

Published: 23rd March 2024

KEYWORDS

muvofiqlik nazorati, moliyaviy monitoring, bank, jinoiy daromadlarni legallashtirishning oldini olish, terrorizmni moliyalashtirish, Bazel.

ABSTRACT

Ushbu Imaqolada tijorat banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish maqsadida moliyaviy monitoringning muhim vositasi sifatida muvofiqlik nazoratining asosiy tushunchalari ko'rib chiqilib, banklarda komplaens nazoratni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari tadqiq etilgan.

Hozirgi vaqtda jahon moliyaviy globallasuvi davrida moliyaviy menejment, xususan, jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish uchun moliyaviy nazoratning muhim qismi sifatida moliyaviy monitoring samaradorligini oshirishga bo'lgan talablar ta'sirida sezilarli darajada faollashmoqda.

Bank tizimida komplaens-nazorat tizimini joriy etish orqali korrupsiyaga qarshi kurashish masalasi O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Adliya vazirligi, Bosh prokuratura, BMTTDning korrupsiyaga qarshi kurash loyihasi, KPMG uchun dolzarb bo'lib qoldi. Unda Markaziy bank xodimlari, muvofiqlik-nazorat tizimida faoliyat yurituvchi tijorat banklari rahbarlari va mutaxassislari ishtirok etdi. Mazkur tizimni bank sektoriga joriy etish jarayonida komplaens-nazorat tizimi, xorijiy tajriba va xalqaro standartlarni joriy etish choralari ko'rilmoqda. Maqsad – Markaziy bank va tijorat banklari xodimlarining komplaens nazorati yo'nalishida huquqiy savodxonligi va huquqiy bilimini oshirish.[6]

Jinoiy daromadlarni legallashtirish bilan bog'liq risklarni boshqarishda ikkinchi darajali banklarning moliyaviy monitoringi rolini oshirishning asosiy omillari:

- moliyaviy xavfsizlikka tahdidlarning kuchayishi, ayniqsa, soya, noqonuniy faoliyatning kengayishi zamonaviy sharoitida;
- tadbirkorlik sub'ektlarining turli xil manfaatlarini amalga oshirish uchun noyob imkoniyatlarga ega bo'lgan yuqori texnologiyali moliyaviy innovatsiyalarning o'sishi;
- kapital harakatini keng miqyosda liberallashtirish;
- jahon moliya bozorining, xususan, insofsiz tadbirkorlik sub'yektlari uchun pul yuvish uchun offshor zonalarning mavjudligi [1].

Moliyaviy monitoringni rivojlantirishning muhim vositasi tijorat banklarida xavfsizlik tizimida muvofiqlik nazorati hisoblanadi. Keling, ikkinchi darajali banklarda muvofiqlikni nazorat qilishning asosiy tushunchalarini ko'rib chiqaylik.

Muvofiqlik (ing. compliance — kelishish, muvofiqlik; rioya qilmoq — rioya qilmoq fe'lidan keladi) — so'rov yoki ko'rsatmaga muvofiq harakatni bildiradi; itoatkorlik [2].

“Muvofiqlik” har qanday ichki yoki tashqi talablar yoki qoidalarga muvofiqlikdir. Muvofiqlik deganda tashkilotdagi boshqaruv/nazorat tizimining qonuniy talablarga, nazorat organlari, sanoat birlashmalari va o'zini o'zi tartibga soluvchi tashkilotlarning me'yorlari va standartlariga, xulq-atvor qoidalarga rioya qilmaslik, rioya qilmaslik xavfi bilan bog'liq bo'lgan qismi tushuniladi. , va boshqalar. Bunday nomuvofiqlik risklari oxir-oqibat qonunlar, umume'tirof etilgan qoidalar va standartlarga rioya qilmaslik natijasida huquqiy yoki tartibga soluvchi sanksiyalar, moliyaviy yoki obro'ga putur etkazish shaklida namoyon bo'lishi mumkin [3].

Muvofiqlik nazorati korporativ mafkura sifatida korxonaning ichki standartlari va umume'tirof etilgan ijtimoiy qadriyatlarga rioya qilish talablarini ilgari surishga qaratilgan targ'ibot vositasi sifatida ishlaydi. Bunday muvofiqlik mafkurasini amalga oshirish kompaniya vakillari muayyan harakatlarni amalga oshirishda muvofiqlikni nazorat qilishni nazarda tutadigan standartlarga amal qilishlari uchun sharoit yaratishni o'z ichiga oladi. Agar mamlakatimizda korporativ kompaniyalar mafkurasini shakllanish bosqichida bo'lsa, ko'pchilik rivojlangan mamlakatlarda tadbirkorlik va xo'jalik faoliyatining barcha sohalarda muvofiqlikni nazorat qilishning turli yo'nalishlari mustahkam o'rnatilgan.[6]

Qonunlar, qoidalar va muvofiqlik standartlariga rioya qilish odatda bozor xatti-harakatlarining tegishli standartlarini saqlash, manfaatlar to'qnashuvini boshqarish, mijozlarga adolatli munosabatda bo'lish va mijozlarga maslahat berishda halollikni ta'minlash kabi masalalarga tegishli. Muvofiqlik doirasi, shuningdek, muayyan sohalarni o'z ichiga oladi, masalan: jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurash; kompaniya faoliyatining amaldagi qonun hujjatlariga muvofiqligini ta'minlash bo'yicha hujjatlar va tartiblarni ishlab chiqish; axborot oqimlarini himoya qilish, firibgarlik va korrupsiyaga qarshi kurashish, xodimlarning xulq-atvorining axloqiy standartlarini o'rnatish va boshqalar. [4].

Bank nazorati bo'yicha Bazel qo'mitasining 2005 yildagi "Banklarda muvofiqlik va uning funktsiyalari" hujjatida quyidagi asosiy fikrlar ko'rib chiqildi, masalan, banklarda kompaniyalar nazorati xizmatining alohida holati qayd etilgan; muvofiqlik riskini boshqarish har bir bankda bo'lishi kerak. bank faoliyatining o'ziga xos xususiyatlariga muvofiq [5].

Jinoiy daromadlarni legallashtirish va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurash choralari bankka bir vaqtning o'zida bir nechta muammolarni hal qilishga yordam beradi. Xususan, identifikatsiya va tekshirish vaqtida tizimli asosda ma'lumotlarni yig'ish

mijozlar, bu sizga quyidagilarga imkon beradi: kelajakdagi xavf prognozlar uchun ma'lumotlar bazasini yaratish, majburiy nazorat qilinadigan operatsiyalarni aniqlash va shubhali operatsiyalarni aniqlash; moliyaviy monitoring mexanizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini belgilab, yuqorida ko'rsatilgan chora-tadbirlarni hujjatlashtirish; jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish bo'yicha ichki nazoratni amalga oshirish natijasida olingan ma'lumotlarni va ma'lumotlarni saqlash; muvofiqlikni nazorat qilishni doimiy ravishda takomillashtirish va

uning vositalarini ishlab chiqish; muvofiqlik nazoratini amalga oshiruvchi bank xodimlarini uzluksiz tayyorlash va malakasini oshirish.

Kredit tashkilotining muvofiqlik risklarini (asosan huquqiy va ishbilarmonlik obro'sini yo'qotish xavfi) boshqarishning asosiy elementlaridan biri bu "O'z mijozingizni biling" tamoyili (keyingi o'rinlarda KYC). KYC printsiptiga rioya qilish uchun kredit tashkilotiga bank operatsiyalari va boshqa operatsiyalarni amalga oshirish tartibini, mijozlarni identifikatsiya qilish dasturlarini, benefitsiarlarni aniqlash va identifikatsiya qilish, bank orqali naqd pul oqimlarini monitoring qilish kabi tegishli siyosat va tartiblarni ishlab chiqish tavsiya etiladi. hisoblar va bank risklarini boshqarish.

Kredit tashkilotiga mamlakat qonunchiligiga, shu jumladan jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga (yuvish) va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish masalalari bo'yicha, kredit tashkilotining qonun hujjatlariga rioya etilishini ta'minlash uchun KYC printsiptiga rioya qilish tavsiya etiladi. ishbilarmonlik odatlari va kasbiy etikasi tamoyillari asosida faoliyat yuritish, shuningdek, kredit tashkilotining moliyaviy ahvoli barqarorligini ta'minlash.

KYC printsipti, boshqa ko'plab eng yaxshi bank amaliyotlari kabi, bizga chet eldan kelgan. 1999 yilda transmilliy bank o'tkazmalarini ichki o'rganish natijalarini ko'rib chiqib, Bazal qo'mitasi bir qator mamlakatlardagi kredit tashkilotlarida "mijozingni bil – KYC" siyosati yetarli darajada samarali emasligini aniqladi. qo'mitaning tadqiqotlari, ko'p sonli mamlakatlarda KYC siyosati sezilarli kamchiliklarga ega bo'lib, qolganlarida esa umuman amalga oshirilmagan. Hatto moliyaviy bozorlari yaxshi rivojlangan mamlakatlarda ham KYC samaradorligi darajasi har xil ekanligi isbotlangan. Shu munosabat bilan. , Bazal qo'mitasi joriy KYC tartib-qoidalarini o'rganish va barcha mamlakatlarda banklar uchun maqbul bo'lgan tavsiya etilgan standartlarni ishlab chiqish uchun Transchegaraviy bank faoliyati bo'yicha ishchi guruhiga ariza topshirdi. Natija 2001 yil yanvar oyida maslahat hujjati sifatida chop etildi.[7]

Zamonaviy raqobat sharoitida bozorda o'z xizmatlarini ko'rsatayotgan bankning sifati va ishonchligi masalasi juda keskin. Muvofiqlikni nazorat qilish bankdagi risklarni kamaytirishning samarali usuli, shuningdek, mijozlar va investorlarni jalb qilishning samarali vositasidir.

Shunday qilib, tijorat banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish xavfini zararsizlantirish uchun moliyaviy monitoring mexanizmi sifatida komplains nazoratni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurash choralari bo'yicha tasdiqlangan monitoring mexanizmidan iborat; mijoz tomonidan uni identifikatsiyalash va tekshirish paytida taqdim etilgan ma'lumotlarni, shu jumladan moliyaviy barqarorlik va tadbirkorlik faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil qilish; monitoring qilishda, shuningdek, majburiy nazorat qilinadigan mijoz operatsiyalarini aniqlash va ushbu ma'lumot va nazorat natijasida olingan ma'lumotlarni saqlash; shuningdek, bank xodimlarining malakasini muntazam oshirib borish.

Adabiyotlar:

1. Косюк А.В. Финансовый мониторинг как система нейтрализации риска вовлечения коммерческих банков в легализацию преступных доходов [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/finanso-vyi-momtoring-kak-sistema-neitralizatsii-riska-vovlecheniya-kommercheskikh-bankov-v>.

2. Бизнес. Оксфордский толковый словарь. Англо-русский словарь. - М.: Прогресс-Академия, РГГУ 2013. - 752 с.
3. Википедия - свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
4. <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-komplaens-kontrolya-v-bankah-vtorogo-urovnya>
5. <http://www.bis.org/bcbs>
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsii-komplaens-kontrolya-v-kommercheskih-bankah>
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/protsedura-zsk-kak-sostavnoy-element-sistemy-upravleniya-komplaens-riskami-kommercheskih-bankov>.

